

Intelektuální trénink v pregraduálním vzdělávání učitelů

Helena Jedličková

Výzkumy vztahující se k období pregraduální přípravy učitele, tj. k přípravné etapě jeho profesní dráhy, se zaměřují na různé oblasti. Zabývají se, jak uvádí Průcha (1998), motivací studenta učitelství ke studiu, jeho sociálním profilem, perspektivní orientací k učitelské dráze, úrovni praktických profesních činností, studentským hodnocením výuky na fakultách, postoji studentů aj.

Příspěvek navazuje na výsledky výzkumu reflexe studia ze strany studentů PdF UK, která byla orientována na pedagogicko-psychologickou univerzitní a předmětovou přípravu. Jak uvádí Havlík (2001), objektem výzkumu se stali studenti 3.–5. ročníku magisterských oborů VVP.

V uvedené práci je nejpriznivěji hodnocena odborná příprava a připravenost pro teoretickou práci (73 %). Je však nutno dodat, že z pohledu studentů to nemusí být jen kladný výsledek, protože mnozí akcentují praktickou přípravu, kritizují „přílišnost teorie“. Velmi dobře je hodnocena příprava v oborových didaktikách a ve všeobecném rozhledu. Je zarážející, že podprůměrné hodnocení se objevilo u přípravy pro hlubší pochopení života jedince a společnosti a u přípravy v oblasti pedagogicko-psychologické. Velmi kriticky je hodnocena příprava pro praktické činnosti. Téměř pětina ze 678 respondentů (64 % ze zapsaných studentů VVP) tuto přípravu hodnotila jako nedostatečnou! Zahrnuje nejen přípravu pro práci s žáky ve třídě, ale i další aspekty práce učitele (PC, práce s lidmi, společenskovední orientace, oborové dovednosti). Nejhůře byla hodnocena připravenost pro organizační a řídicí činnost. Nepřipraveno se cítilo 34 %, připraveno pouze 23 % tázaných!

Současný vývoj školství a transformace učitelského studia v evropském kontextu vyžadují výraznější začlenění intelektuálního tréninku do přípravy budoucích pedagogů. Jestliže již dnes uznáváme, že vzdělávání ve 21. století se musí opřít o vnitřní reformu školy, tzn. o „nového učitele“, pak je potřeba přijmout názor, že osobnost učitele musí kromě vědomostí disponovat množstvím dovedností, které umožňují manipulovat s vědomostmi v podobě myšlení, představování, organizování činností a realizování výkonů. Podle Mojžíška (1977) tyto dovednosti umožňují, abychom myslili, jednali, pracovali, učili se, a to obratně, úspěšně, s dosažením cíle. Dávají jednání řád, jehož nezalost vede k neúspěchu.

Bez dovedností se člověk stává pouze úschovnou informací a nedokáže je úspěšně používat v praxi. Pamětní znalosti zastarávají a fungují jen tam a v těch podmínkách, pro něž jsou určeny.

Intelektuální trénink je nutno chápat v plné šíři problematiky a nelze se zaměřit pouze na rozvoj procesu myšlení. Je nutné rozvíjet všechny poznávací procesy, tedy i proces vnímání, pozorování, pamatování, proces fantazijní tvořivosti, a to tvořivosti technické, reprodukční, umělecké atd.

Součástí přípravy učitelů však musí být i trénink dovedností kontrolních, organizačních, studijních, pracovních, až k realizaci „složitého činu“. Tím se myslí práce a její techniky nebo učení, kde je intelektuální činnost pouze komponentem složitějšího procesu činu.

Metody, jimiž jsou dovednosti rozvíjeny, jsou komplexně nazvány dovednostním tréninkem. Dovednost (intelektuální i motorická), která se vyznačuje již poměrnou dokonalostí, obsahuje tzv. zautomatizované komponenty, vrcholné stádium je stádium uvolnění, kdy je vytvořena schopnost přizpůsobovat se změnám vnějšího i vnitřního prostředí. Jak uvádí Mojžíšek (1977): „Výzkumy přesvědčivě dokazují vliv počtu opakování na upevnění a stálost dovednosti.“

K nejintelektuálnějšimu tréninku patří výchova kultury myšlení, včetně schopnosti porozumět myšlence jiného člověka, návyk myslet, schopnost vyjadřovat se přesně.

Intelektuální trénink musí respektovat tyto zásadní principy:

1. Myšlení lze učit především myšlením, jeho aktivní realizací.
2. Poznávací procesy lze trénovat a rozvíjet jen postupně, se zvyšujícími se nároky na jejich provedení.
3. Intelektuální trénink musí respektovat požadavky procesuálního procesu myšlení.
4. Intelektuální trénink nelze realizovat bez současného rozvíjení vědomostního fondu.

Kde jinde než na pedagogické fakultě při výuce by měl být intelektuální trénink realizován? Přesto si mnoho studentů stěžuje, že u zkoušek je vyžadováno a lépe hodnoceno memorování nazpaměť a výcvik vědomostí má nejčastěji charakter opakování pamětních dat a informací.

Intelektuální trénink nelze uskutečnit ve speciálních tréninkových vyučovacích hodinách nebo v jednom předmětu, který by měl „formativní hodnotu“. Tento trénink, podobně jako trénink pozorování a tvořivé fantazijní aktivity, je nutné realizovat ve všech vyučovacích předmětech, a to postupně s gradační odstupňovaností. Domnívám se, že v současné přestavbě studijních plánů by toto hledisko mělo hrát podstatnou roli!

Literatura

Bílá kniha -- Národní program rozvoje vzdělávání v ČR. Praha, 2000.

HAVLÍK, R. Reflexe vysokoškolské přípravy studenty PdF UK. In *Nové možnosti vzdělávání a pedagogický výzkum.* Sborník příspěvků z IX. celostátní konference ČAPV. Ostrava: 2001, s. 135–138.

MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody.* Praha: SPN, 1977, s. 103–120.

PRŮCHA, J. České základní vzdělávání. Nálezy pedagogického výzkumu. *Pedagogika*, 48, 1998, č. 3, s. 212–242.

SPIPKOVÁ, V. *Proměny primární školy a vzdělávání učitelů.* Praha, 1997.